

chenyi György nem kételkedett benne, hogy az idők végéig lesznek Széchenyiek...

A nagy érsek, hogy ez örökkévalóságra kiható küldetésnek megfelelően, egy teljes századnál is többet kapott a maga számára a kegyes sorstól. Mert amikor negyvenhétesztendő főpásztori működés után, mely idő alatt két millió és négyszázezer forintot költött alapítványokra és adakozásokra, hogy hagyatékának családja részére eső hányadát az egyház, a király, a kincstár, az állam és a nemzet, szóval a nemzetség összes ellenségei ellen biztosítsa, — mert száz és három esztendő volt a nemzetségalapító, mikor utódai számára álmódott, annyi fény, pompa és ragyogás után, abban a pozsonyi palotában hunyta le szemét, ahol a földszinten s még a haldokló hálójának tőszomszédságában az emeleten is egerek és patkányok rágták a magtárul használt szobáknak felhalmozott buzáját, lisztjét, — s ahol a kincses és címeres, nagyhatalmi álmok álmódójának végső, megtört tekintete egy négyszögletes kis asztalra, három kopott faszékre s ha bizhatunk a leltár készítőjének alighanem fogyatékos izlésében, a helyiség egyetlen szépségére, egy diszesnek mondott kályhára esett...

A MAGYAR NÉPRAJZI KUTATÁS ÚJ UTJAI

Irta: SZENTIMREI JENŐ

Tudományos néprajzi munkáról magyar vonatkozásban mindössze ötven év óta lehet komolyan beszélni. Herman Ottónak, a polihisztornak kormánypárti képviselőseget kellett vállalnia, hogy hivatalos kormánytényezőkkal meg tudja értetni a néptudományok művelésének fontosságát. Munkatársa és utóda, Huszka József, az ősrégészet területéről csapott át a néprajz területére. Számos, kincseket érő megállapítása, felfedezése és egész gyűjtőmunkája még tele van mitikus, regényes elemekkel. Magán viseli a mult századvég regényes utkeresésének bélyegét, melyben még a képzőművészeteké volt a vezérszólam. A nagyérdemű Lechner Ödön a Japán kávéház márványasztalaira firkálta szellemes elképzeléseit az ősmagyar építéstílusról s Kőrösfői Kriesch Aladár és Nagy Sándor — Ruskin és Rosetti uttörésére támaszkodva — a praerafaelita festészeti irányt alkarták egy ősmagyar és népi művészi kifejezési móddal összeházasítani. Mégis az első tudatos, komoly néprajzi kutatómunka ezekben az évtizedekben indult meg, finn minták ösztönzésére. Akoriban tért haza hosszabb finnországi tartózkodásából Vikár Béla, aki ott csodálkozva eszmélt rá a folklóre-gyűjtés fontosságára. A mult század első tizedeiben öntudatra ébredt finn népkutatás több, mint kétmillió oldalra terjedő néprajzi gyűjtésanyagot hordott össze s ennek alapjain építette át a korábbi századokban svédrel felismerhetetlenségig átítatott sajátosan nemzeti művelődését. Vikár Bélát ez a példa indította el uttörő munkájában s mellette első komoly néprajztudósnak az ifjabbik Jankó Jánost kell tekintelnünk, ki alapvető gondossággal és lelkiismeretességgel dolgozta fel éppen az erdélyi Kalotaszeg huszonnégy falujának néprajzát. Vikár működésének javarésze is Erdély területére esik. Az ő feltárásai irányították Erdély felé később Bartók Béla és Kodály Zoltán zenei gyűjtő tevékenységét.

gét, akik aztán a művészi és tudományos képzettség teljes birtokában népzenei területen mintaszerű munkát végeztek. A népköltési gyűjtés, hála Arany János, Gyulai Pál és Kriza János buzgólkodásának, már a Bach-korszakban megkezdődhetett. A Kisfaludy Társaság gyűjtőmunkája és népköltési kiadványai ma is párjukat ritkító értéket képviselnek és sok hasznára lehetnek szakmabeli néprajztudósoknak is, bár a gyűjtésnél itt nem a néprajz, hanem a költészet szempontjai voltak elsősorban irányadók. A lelkes és szakszerűen irányított gyűjtők sok helyi néphagyományt is megörökítettek. Ennek köszönhető, hogy a szellemi néprajz területén a modern eszközökkel és modern szempontok szerint dolgozó néprajzosoknak már nem kell sötétben tapogatózniok.

A néprajz, mint tudomány, melyre más államoknak, nemzeteknek és népeknek egész közművelődési, társadalmi és gazdasági felépítménye alapozódik, egészen a legújabb időkig mostoha gyermekként élt a magyar köztudatban. A rendi társadalom világfelfogása „uraságán alulinak” tartotta volna, hogy a néppel, mint tudományos anyaggal foglalkozzék. Időnkénti divatfellobbanások érzelmi apálya és dagálya nem volt intézményesen felhasználható hajtóerő az elszigetelten dolgozó néprajztudósok munkásságához, kiknek lépésről-lépésre kellett meghódítani az érdeklődést, hogy egy-egy kiadvány megjelentetése erejéig levegőhöz jussanak. Ötven évvel ezelőtt megalakult végre a Magyar Néprajzi Társaság és nagysokára felállították a Néprajzi Muzeumot, igen jellemzően a budapesti ligetben, vurstlik és vásári céllövősátrak szomszédságában. De az Egyetemi Néprajzi Intézet mostanában váratlanul elhunyt kitiünő igazgatója, Györffy István, e nyáron megjelent könyvében kesereg el, hogy a muzeumban és egyetemi intézetében a kéziratok folklóre-gyűjtés együtvéve sem haladja meg az ezer oldalt, mikor egy lépéssel keletebbre a Román Akadémia már több kötetes gyűjtésanyagot jelentetett meg.

A világháborút követő forradalmakat és ezek lehiggadása után a fokozott lendülettel megindult idegemforgalomnak kellett felnyitni a magyar szemeket, hogy a magyar néprajztudomány is megkísérelje az elugrást az eddigi renyhe mozdulatlanságtól egy európai szintű tudományos munka felé. Bartókék szellemi forradalma a zeneművészet terén, kiadós külföldi sikerek után, más művészetágakban is éreztetni kezdte hatását, sőt a közgondolkodás közönyének jege is fokozatosan engedni kezdett a népnemzeti felfogás irányában. MórícZ Zsigmond irodalmi sikon mutatott rá a népi élet feltáratlan mélységeire s utmutatása nyomán az ifjuság vette munkába a „magyar ugar” újbóli felmérését néprajzi és társadalomtudományos eszközökkel. A felvidéki Sarlósok regöléseivel egyidőben az erdélyi fiatalság is elindította Borsára első falukutató csoportját és Szegeden az oda kiszármazott erdélyi egyetemi hallgatók kezdtek agrár-settlement mozgalmat a tanyavilágban. A felismerés, hogy minden társadalomtudományos felmérésnek és minden társadalompolitikai berendezkedésnek a néprajz a tárgyi alapja, csak most kezdett egyre szélesebb körben tért hódítani, hogy aztán fiatal írók feldolgozásában, a valóságábrázolás tényszerű rámutatásaival döbbsentse rá a felsőbb társadalmi rétegeket a mélyvilág katasztrofális életszínvonalára.. Népzene, „népért siró” irodalom és néphagyományokat gyűjtő tudós munkásság így váltak észrevétlen és tervszerűtlen együttműködésben egy új társadalomlátás kialakító tényezőivé, mely már a hivatalos kormányzó körökkel is beláttatta egy

gazdaságtársadalmi átrendeződés halaszthatatlan voltát. És mindezeknek a mozgalmaknak gyújtópontjában egy csöndes, zajtalan következetességgel dolgozó férfiú ült: Győrffy István, a magyar parasztvilág első tudományos képviselője a budapesti tudományegyetem első néprajzi tanszékén.

Győrffy életművét, hatásának jelentőségét csak ezeknek az előzményeknek ismeretében lehet felbecsülni. Nagyszabású és nagy tudományos értékű az a többkötetes alapvető mű is, melyet Visky Károly társaságában régebben jelentetett meg: *A magyarság néprajza*. Ennél azonban sokkal jelentőségtejtesebb az a pedagógiai munka, melyet tanszékén szívs következetességgel, mértéktartó konzervatizmussal és mégis az egész magyar nyelvterületre szétküllöző hatósugarakkal, intézetének négy fala között folytatott. Ahogy az idők során Kodály tanítványai békéscsabai és kecskeméti dalárdákból európai szintű vegyeskarokat formáltak és vidéki zeneiskolák kézbevevésével megrázták a talajt az egész cigányos-dalárdás-„klasszikus“ magyar zenei közművelődés alatt, a Győrffy-tanítványok is szétszéledtek a szélrózsa minden irányába és hol itt, hol ott felbukkanva hirdették mesterük tanítását egy megújulásra váró magyar közgondolkodásról és közműveltségről, melynek középpontjában az eladdig lenézett nép tapasztalati hagyományokra felépült kulturájának kell állania. Ennek a közgondolkodásnak gyökerében, strukturájában kell magyarnak lennie, nem kirakatba helyezett művirágaiban. Az angol nép elképzelni sem tudná, hogy szellemi, gazdasági és politikai életének minden megnyilatkozásában nem az angol gondolkodás és vérmérséklet nyilvánuljon meg. A svédek egész műveltsége abból a svéd népi talajból szivta fel éltető erőit, abból virágoztatta ki a mélységesen svéd Lagerlöf Zelmát, mely évtizedek óta ezrelékekben sem képes analfabétákat kimutatni. Nálunk a magyar vigjáték francia figurákat mozgat és az operett német érzelmességet áraszt magából vagy cigányos műromantikát, mely legjobb esetben az elrontott magyar középosztálybeli izlés kifejezője. Mielőtt egy magyar közműveltség önmagából kifejlődhetett volna, féluton idegen elemekkel telítődött, hogy hamis képet alkosson magának az egész magyar életformáról az is, aki adja, az is ki befogadja. Rajkózenekarok járják a művelt világ nagyvárosait sohanemlátott magyar libériákba bujtatva, sohanemlátott magyar táncokat lejtve és nemzetiszín rokolyás variété csillogok rámás atlaszcsizmában rekedtes hangon hirdetik világgá, hogy a magyar élet mélységei csupán a felszíni sekélyig terjednek, a csikós-pusztagyulyás-fokos művalóságig. Ez a sekélyesség lazítja fel a társadalom egészséges kohéziós erőit, ez teszi képtelenné egységes és öncélú közgondolkodás kialakítására s egy szervesen önmagából kifejlesztett életforma kiélésére.

Győrffy István erre is tud magyarázatot találni a tudományban, mely magyarázatnak érdekes, de mentségnek alig fogadható el. Elmélete szerint a mai magyarság háromnegyedrészt kitevő földműves társadalom az igazi finnugor alapanyag, melyre az Európába történt átvándorlás után egy felszíni töröktatár uralkodórétég kényszerítette rá hatalmát, ellenértékül csupán nyelvét, munkaerejét fogadván el tőle. Az igazi magyar műveltség-hagyomány őrzője tehát nem más, mint a háromnegyedrészt kitevő alapréteg, mely az idők során a felszíni nemesi társadalomból alászállott műveltségelemeket is átvette ugyan, de azokat tömegének és hagyomá-

nyainak erejével sajátjaivá hasonította át s így a valódi magyar műveltségállománynak ma egyedüli letéteményese. Ez a műveltségállomány, amiért nincs lefektetve írásban, egyáltalán nem lekicsinylésre méltó. A földművelésben, építő és díszítő elemekben, zenei, költészeti és díszítőművészeti kivirágásaiban a falvak népe annyi felhalmozott tudásanyaggal és annyi ösztönös, öröklött tehetséggel rendelkezik, hogy az ugynevezett művelt középosztály ebben messzire elmarad mögötte a maga egyoldalú, felületi könyvműveltségével. Páratlan teljesítménynek mondja, hogy a magyar Alföld a vadvizek lecsapolása óta milyen ösztönös leleményességgel tért át a korábbi, száradokon át gyakorolt nedves gazdálkodásról a száraz gazdálkodásra s hogy minő új mezőgazdasági termelési ágakat honosított meg kiszáritott szikes legelőkön és a megkötött homokon. A homoki szőlő és gyümölcstermelés eredményei ma már az egész világon közzismertek, noha száz évvel ezelőtt a mostani barackerdők helyén még ingoványok terültek el vagy futó homokot hordott a kósza szél. Példákat hoz fel az alföldi állattenyésztés okszerűségére és gazdaságosságára, melyet a külföldi származású tudományos kísérletek inkább megrontottak s csak igen kicsiny részben javítottak fel.

Győrffy igazi értéke abban a felismerésben rejlik, mely *tájat és népet egyetlen elválaszthatatlan egységként von tanulmányozás alá*. A népi műveltség a táji követelményekhez igazodik, tehát nem lehet elszigetelten beszélni róla. Tájban és népben együtt jelentkeznek azok a tulajdonságok, melyek az emberi közösség szempontjából egy népet közművelődési értéké tesznek. Pillanatra sem becsüli le az európai műveltséget s nem helyezi horváthistvános elvakultsággal a néphagyományra támaszkodó tapasztalati műveltséget a könyvműveltség elé. De az alapvető értéket nem hagyja elvitatni a népi műveltségtől, mert öntudatos társadalom csak a táj és nép együttműködésének eredőjeként jelentkezhetik s az emberi közösség szempontjából annyi értéket képvisel, amennyi erővel magába tudja olvasztani és sajátjává alakítani az idegen, könyvből magába szivott művelődési elemeket. Ne őt alakítsa át az idegen befolyás, de ő értékesítse az idegenből vett értékeket saját háztáján saját hasznára.

Mindez most már azon a ponton érintkezik a gyakorlat világgal, hogy a nemzet létszámának háromnegyed részét kitevő magyar földmives réteg kimagasló fiai előtt minél szélesebb területen meg kell nyitni az érvényesülés útját. Meg kell találni a módját annak — minél belterjesebb néptanulmányozással — hogy a mai közép és felsőrétegek is átállíthassák gondolkodásmódjukat erre a néphagyományi síkra. „Ur” és „paraszt” között ma áthidalhatatlan szakadék tátong és ezt a szakadékot nem a mélyebb szinten élő parasztságnak, hanem a számbelileg kisebb, műveltségre felületesebb rétegnek kell behordania. A népi viselet, a népi táncok, a népi zene, a napi költészet ne elrontott, meghamisított és elkendőzött alakjukban jussanak el a városok lakóihoz, hanem ősi eredetiségükben s ne csak idegenforgalmi attrakcióként, Gyöngyös Bokréták alakjában, hanem az elemi műveltség szerves tartozékaként.

Győrffy egész életműve számára most érett volna be az idő, mikor váratlanul bekövetkezett halála elszakította egyetemi katedrájától. Most jutott el tudományos tekintélyének arra a magasiatára, honnan már elmentmondást nem tűrő mozdulatokkal irányítani és építeni tudott volna. Tele volt tervekkel, javaslatokkal az egész magyar élet gyökeres átalaki-

tására. Csak most a nyáron tudta megvalósítani kedvenc eszméjét, egy könyvsorozat megindítását „A magyar táj és népismeret könyvtára” címen, melynek első kötete még be sem itta a nyomdafesték szagát. Ez a könyve, „A néphagyomány és a nemzeti művelődés” egy emlékirat anyagát tartalmazza kibővített formában, melyet szerzője a korábbi magyar közművelődésügyi miniszterhez nyújtott be, hogy elképzelései előtt ezzel is egyengesse a gyakorlati megvalósítások útját. Rövid összefoglalásban ezek volnának főbb kívánságai:

A magyar népnyelvet, a tájszólásokat, ahelyett, hogy felhasználnák az irodalmi nyelv gazdagítására, oktalanul már az elemi iskolában üldözik, irtják, gyomlálják. Hasztalanul, mert minden iskolavégzett falusi gyermek ugyanis visszatér apáinak idiómájához. Tanítókat, tanárokat, lelkészeket rá kell tehát nevelni a népnyelv helyes értékelésére. A nyelvi hagyományok összegyűjtésére és feldolgozására pedig haladéktalanul az Akadémiától független, önálló nyelvtudományi intézetet kellene létesíteni. Másik követelése annyira jellemző egész gondolkodására és a jelen állapotok megítélésére, hogy legalább egyik részletét érdemes szószerint ideiktatnunk:

„Az iskola és az általános tankötelezettség betöltötte hivatását: megtanította a népet olvasni. Azonban nem gondoskodott olyan olvasmányokról, amelyek a nép lelki igényeit kielégíthetnék... Nemzetünk történelmi nagyjainak példáival, hazafias.... versekkel, szavatokkal akarják a népet hazafiasabbá nevelni, pedig az a magyar paraszt, akinek joga és boldogulása van, minden propaganda nélkül is hazafi... Ma már kiváló népi eredetű, a néppel együttérző fiatal írógárdánk van. Ezek a nép lelkét jól ismerik, ahhoz közel tudnak férközni s azt ki tudják elégíteni. Ezekre kell bízni a nép irodalmi szükségletének fedezését. Amikor a gyógyszer, élelmiszer és más elsődrendű szükségleteket törvény védi a hamisítástól, a nép szellemi táplálékával is törődnünk kellene és az idegenlelkűséget árasztó munkákat a ponyváról el kellene tüntetnünk... Parasztszemléletünknek, értékelésünknek meg kell változnia, ha azt akarjuk, hogy az ő-országunkunk is megváltozzék”. Állítja és bizonyítani is tudja Gyórfy, hogy létezik a nép írásmódjában, faragásaiban egy kialakult népies latin betűstílus. Ezt is szükséges volna fölemelni, mint a népi zenét és otthonossá tenni írásban, nyomtatásban egyaránt.

A népszokások megismerését és tiszteletbentartását mélybepillantó lélektani indokolással követeli Gyórfy. A falvak életét az írott törvények mellett különleges népi szokások kormányozzák. Ezek az őstől öröklött szokások sokkal mélyebben gyökereznek az írott törvényeknél. A parasztot az írott törvény nemtudása nem mentesíti a büntetés alól. „Miféle jogon követeljük a néptől a tiszességtudást, ha mi nem tudjuk a népi szokást, illendő magatartást és tapintatlanul napról napra megsértjük őket? Minket a népi törvény, a szokás nemtudása menthet-e” Követeli tehát, hogy a törvények megalkotásánál, idegenből egyszerűen lefordított törvények helyett a parasztság szokásjogának tiszteletbentartása érvényesüljön.

A népi művészetek és a népzene tárgyalásánál kereken tiltakozik a Bartókék által feltárt népzenei kincs ellen széltében emelt „oláhosság” vádjá ellen. Sürgeti a szomszéd és együttélő népek népzenejének megismerését is, hogy ilyen ostobaságok gyökeret ne verhessenek a köztudatban.

Tudományegyetemen és Zeneművészeti Főiskolán külön tanszéket követel a népi zenének, mert a zenetanárképzés alapjává a népi zenét kell tenni. Még a cigányzenészeket is szakfelügyelet alá kívánja helyezni, hogy az eredeti magyar népi zenét meg ne hamisíthassák. Sürgeti falusi színpadok felállítását, a népi színjátszó tehetségek kialakítására saját környezetükben s a népi játékok és népi táncok kötelező iskolai oktatását. Ugyanígy a népi díszítőművészet, szövés, varrás, faragás, kerámia is megtisztítandó volna szerinte a ráarakodott hamisítványoktól és eredeti alakjában bevezetendő volna az iskolai kézimunkatanítás anyagába.

Ezt az elképzelést szervesen végigvezeti a népi jellegű építkezéstől a magyaros jellegű konyháig az életnek minden vonatkozásán. A népi gazdálkodás közelebbi megismerését, kielemezését tartja kívánatosnak, mert a táji kövtermények csak a helyszínen mutatkoznak meg és ezek ismeretében ítélni lehet csak meg, hogy az illető terület milyen gazdasági újításokat bír el. Országos Néphagyományi Tanács felállítását javasolja, mely magában egyesítse a tudományosan képzett, irodalmilag is működő szakembereket, hogy ez legyen a kormánynak minden intézkedésében előzetesen felkért szaktanácsadó szerve. Szükségesnek látja népismereti tantárgyak bevezetését katonaiskolákba, jegyzőtanfolyamokra, tanító és papnevelő intézetekbe, hogy a jövő népvezetők előzetesen alapos tájékozódást szerezzenek a népről, mellyel majd dolgozniuk kell. De a népismeretek tantárgya középiskolákban és egyetemeken, mint az általános műveltség alapanyaga, ugyancsak nem mellőzhető. Kívánatos volna még Győrffy elgondolása szerint egy Táj és Néptudományi Központ felállítása és a Magyar Néprajzi Múzeum szabadtéri muzeummal való kibővítése a svéd Skanzenek mintájára. Így halad végig az állam és társadalom minden intézményén, minden tevékenységi körén, hogy a népismereteket minden oldalról keresztül alá vegye, míg az önként át nem alakul az általa elképzelt irányban. Lesújtó véleményt mond a magyarkodókról és sürgősen megállapítja, hogy a magyarság nem a test és nem a vér, hanem a lélek kérdése. „Azért, hogy valaki törzsökös magyarnak vallja magát, de csak magyarkodik, még nem magyarabb, mint a lélekben is teljesen magyarrá vált idegen eredetű magyar... Ma is vannak idegen eszmékért lelkesedő törzsökös magyarok, akiket már nem a magyar lélek kormányoz... Ha a félig megmagyarosodottak közül most sokan elpártolnak tőlünk, azon ne csodálkozzunk, hiszen alig törekedtünk a lelkük megnyerésére. Beértük mindig a külsőségekkel, a magyarkodással.“

Győrffy István korai halála — mindössze 55 éves volt — végzetes vesztesége nemcsak a magyar, de az egyetemes tudományos világnak. Azon a poszton, melyet ő betöltött, sokáig és egyre intenzívebb fényel világíthatta volna be a szűkebb értelemben vett magyarság és ezen keresztül az egyetemes emberi haladás útját, mely napjainkban a sötétség utvesztőiben botorkál.

ANGOL VAGYON KÜLFÖLDÖN. 1936-ban, a legutolsó erre vonatkozó statisztika szerint, Anglia külföldre kihelyezett tőkéje 3.36-3.76 milliárd font. Ez az összeg nem kevesebb, mint a britek össznémetzeti jövedelme 1933-ban, beleértve az összes munkabéret, fizetéseket, állami bevételeket, honoráriumokat, nyereségeket s eladásból származó bevételeket. Ez az a puha párna, amelyen Nagybritannia, a „láthatatlan“ világbirodalom nyugszik.